

ความสืบเนื่องของพระราชพิธีในกฎหมายเทียรบาล สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

The Continuation of Royal Ceremonies in the Royal Law from the Ayutthaya Period to the Period of Rattanakosin

พิเศษ ปิ่นเกตุ / Piset Pinket

ครูชำนาญการ โรงเรียนวัดไทรงาม อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๑

Professional Level Teacher of Wat Sai Ngam School, Uthai District, Phranakhon Si Ayutthaya Province
at the Phranakhon Si Ayutthaya Primary Educational Service Area office 1

รับบทความ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๓ แก้ไขบทความ ๑ มีนาคม ๒๕๖๓ ตอบรับ ๗ มีนาคม ๒๕๖๓

บทคัดย่อ

กฎหมายเทียรบาล เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีส่วนที่เป็นกฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ ที่ข้าราชการต้องพึงปฏิบัติ ส่วนที่เกี่ยวข้องพระราชอิสริยยศของเจ้านายในลำดับชั้นต่าง ๆ ส่วนที่เกี่ยวข้องพระราชกิจจานุกิจ และส่วนที่เกี่ยวข้องพระราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนัก ซึ่งพระราชพิธีที่ปรากฏในกฎหมายเทียรบาลนั้นมีทั้งสิ้น ๒๖ พระราชพิธี เมื่อสืบค้นหลักฐานทั้งในพระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ คำให้การชาวกรุงเก่าและคำให้การขุนหลวงหาวัด พบว่า พระราชพิธีที่พบหลักฐานว่ามีการจัดในสมัยกรุงศรีอยุธยาในเอกสารเหล่านี้มีจำนวนทั้งสิ้น ๑๖ พระราชพิธี ถึงสมัยรัตนโกสินทร์พบหลักฐานว่า มีการจัดพระราชพิธีที่ปรากฏในกฎหมายเทียรบาลจำนวน ๙ พระราชพิธี และยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พบว่า พระราชพิธีที่ปรากฏในกฎหมายเทียรบาลที่ยังมีการจัดพิธีสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน มีจำนวน ๔ พระราชพิธี คือ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีตรียัมพวาย และพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และยังพบร่องรอยของการลดทอนและเพิ่มเติมรายละเอียดพระราชพิธีมากกว่าที่ปรากฏในกฎหมายเทียรบาล

คำสำคัญ : กฎหมายเทียรบาล พระราชพิธีสมัยกรุงศรีอยุธยา พระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์

Abstract

The royal law was enacted during the reign of King Borommatrailokkanat. There're the various laws and regulations that the courtier must perform, the order of dynasty's ranks, the royal duties and the twenty-six royal ceremonies appeared in the royal court. When searching the evidence in various royal chronicles and the testimony of the Ayutthaya people in the past and the testimony

of KhunLuang Ha Wat. It revealed that there're the evidence were found, namely the total sixteen royal ceremonies organized in the Ayutthaya period in these documents. In Rattanakosin period, there're nine royal ceremonies organized and appeared in the royal law. After the revolution, there're four royal ceremonies appeared namely the coronation ceremony, Songkran ceremony, the ceremonial Triumpwai and the royal ploughing ceremony. The vestiges about decreasing in the royal ceremonies and more adding the royal ceremonies' details than appearing in the royal law were still found.

Keywords : Royal law, Royal ceremonies in Ayutthaya period, Royal ceremonies in Rattanakosin period

ความสำคัญและภูมิหลังของพระราชพิธีในสถาบันพระมหากษัตริย์

คนไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมใจมาช้านานนับตั้งแต่อดีตมาปัจจุบัน ซึ่งการจัดพิธีต่าง ๆ ในราชสำนักนั้น เรียกว่า พระราชพิธี ได้มีปรากฏหลักฐานนับแต่อดีตมา พระราชพิธี หมายถึง เป็นงานที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงพระกรุณาให้จัดขึ้นตามลัทธิประเพณีเพื่อความเป็นสวัสดิมงคลของประเทศและประชาชน หรือเพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแก่สิริราชสมบัติ พระบรมราชวงศ์และพระองค์เอง หรือเพื่อน้อมนำให้ระลึกถึงความสำคัญในทางพระศาสนา หรือเพื่อสำแดงความกตัญญูธรรมและระลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ในรัชกาลก่อนๆ ตลอดจนพระบรมราชบุรพการีที่ได้ทรงกระทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติประชาชน (หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์, พลตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๒) ดังนั้น พระราชพิธีจึงเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ มีอาจแยกจากกันได้

ในสมัยโบราณนั้น ท่านถือว่าถ้าได้มีการพระราชพิธีสักเดือยละครครั้ง ก็จะมีบังเกิดความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง (หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์, พลตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๒) ด้วยเหตุนี้ พระราชพิธีจึงมีความสำคัญยิ่ง ซึ่งมีทั้งพระราชพิธีที่จัดเป็นประจำทุกปี และพระราชพิธีที่จัดขึ้นเป็นครั้งคราวตามวาระโอกาสที่สำคัญ

หลักฐานที่ปรากฏเกี่ยวกับพระราชพิธีอันเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ไทยนั้น ปรากฏตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ดังข้อความในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๑๙-๒๒ กล่าวว่า “..วันเดือนดับเดือนเต็มท่านแต่งช้างเผือกกระพังลาย เที้ยรย้อมทองงา..ขวา ชื่อรูจาครี พ่อขุนรามคำแหงขึ้นขี่ไปนบพระ..อรรญญิกแล้วเข้ามา..” (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, ๒๕๔๒, หน้า ๒๐-๒๑)

จากศิลาจารึกหลักที่ ๑ จะเห็นได้ว่า ในสมัยสุโขทัยนั้น พระมหากษัตริย์ได้ประกอบพระราชพิธีอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยศิลาจารึกกล่าวว่า ในวันเดือนดับเดือนเต็ม คือวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำและแรม ๑๔ ค่ำ พ่อขุนรามคำแหงได้โปรดเกล้าฯให้แต่งช้างเผือกชื่อ รูจาครี ด้วยเครื่องประดับทองคำ แล้วเสด็จพระราชดำเนินบนหลังพระคชาธารนั้น เพื่อทรงนมัสการพระที่เขตรัญญิก อันเป็นพุทธสถานนอกเมืองสุโขทัย แสดงให้เห็นว่า สถาบันพระมหากษัตริย์นับแต่อดีตมา จำเป็นต้องประกอบพระราชพิธีต่างๆเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ไพร่ฟ้าในการแสดงความเคารพต่อศาสนา เป็นการแสดงพระบารมีให้ประชาชนได้เห็นและยังเป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่ประชาชน พระราชพิธีจึงเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากสถาบันพระมหากษัตริย์

เมื่อถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ได้มีการจัดระเบียบการปกครองให้สถาบันพระมหากษัตริย์ดำรงความสำคัญสูงสุด มีพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากมาย มีการผสมผสานความเชื่อและพิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธและความเชื่อพื้นเมือง หลอมรวมเป็นระเบียบพิธีกรรมในราชสำนักให้แตกต่างจากพิธีของประชาชนทั่วไป กำหนดขึ้นเป็นพระราชพิธีที่ต้องกระทำทุกเดือนหมุนเวียนไป ซึ่งพระราชพิธีเหล่านี้ปรากฏในเอกสารที่ชื่อว่า กฎมณเฑียรบาล นับเป็นหลักฐานสมัยอยุธยาที่เก่าแก่ที่สุดที่ระบุถึงรายละเอียดพระราชพิธีที่จัดขึ้นในราชสำนักยุคนั้น

ความเป็นมาของกฎมณเฑียรบาล

กฎมณเฑียรบาล หมายถึง กฎรักษาเรือนหลวง มาจากคำว่า มณฑิร ในภาษาสันสกฤต แปลว่า เรือนหรือเรือนหลวง และคำว่า ปาล แปลว่า รักษา (วินัย พงศรีเพียร, ๒๕๔๘, คำนำ.) เป็นหนึ่งในกฎหมายที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง ตราขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ปรากฏในส่วนต้นของกฎมณเฑียรบาลว่า ศุภมัศดุ ศักราช ๗๒๐ วันเสาร์เดือนห้าขึ้นหกค่ำ ขวदनักษัตรศก ซึ่งปีจุลศักราช ๗๒๐ ที่ให้ไว้เป็นไปไม่ได้ เพราะตกในปีพุทธศักราช ๑๙๐๑ ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ และจุลศักราช ๗๒๐ ไม่ตรงกับปีขวดแต่ตรงกับปีจอ ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่าควรเป็นปีจุลศักราช ๘๓๐ เพราะเป็นปีขวดเดียวที่สอดคล้องกับวันลูกที่ให้ไว้ (วินัย พงศรีเพียร, ๒๕๔๘, หน้า ๖๓) ดังนั้น กฎมณเฑียรบาลจึงเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ อันเป็นยุคที่ราชสำนักอยุธยามีการปรับปรุงโครงสร้างทางการปกครองขนาดใหญ่ เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชอาณาเขตของอาณาจักรที่กว้างขวางขึ้น จำนวนคนในปกครองที่มากขึ้นและจำนวนขุนนางที่เพิ่มขึ้นตามไปด้วย จึงจำเป็นต้องมีการจัดระบบการปกครองให้สอดคล้องตามไปด้วย

กฎมณเฑียรบาลมีส่วนประกอบสำคัญอยู่หลายส่วนด้วยกัน คือส่วนที่เป็นกฎหมายข้อบังคับต่างๆ ที่ข้าราชการสำนักต้องพึงปฏิบัติ ส่วนที่เกี่ยวข้องด้วยพระราชอิสริยยศของเจ้านายในลำดับชั้นต่างๆ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระราชกิจจานุกิจ และส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีต่างๆ ในราชสำนัก

เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยากฎหมายต่างๆ ถูกทำลายไปพร้อมกับการเสียกรุงศรีอยุธยาในพ.ศ.๒๓๑๐ ต่อมาในรัชกาลที่ ๑ เมื่อพ.ศ.๒๓๔๗ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการรวบรวมชำระกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นหมวดหมู่ (สถาบันพระปกเกล้า, www.wiki.kpi.ac.th) ปัจจุบันเรียกว่ากฎหมายตราสามดวง ซึ่งกฎมณเฑียรบาลเป็นหนึ่งในกรรณการรวบรวมชำระครั้งนั้น ครั้นสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการออกประกาศต่างๆ พระราชนิยมในเรื่องต่างๆ อันมีพระราชประสงค์จะให้ประชาชนปฏิบัติ ประกาศบางเรื่องว่าด้วยความประพฤติของข้าราชการในราชสำนัก เช่น ประกาศ จ.ศ.๑๒๑๖ ว่าด้วยเวลากราบพูลช้อราชการและกิจธุระ ประกาศ จ.ศ.๑๒๑๗ ว่าด้วยห้ามมิให้เรือที่โดยเสด็จตัดกระบวน ดังนั้นประกาศเหล่านี้จึงถือว่าเป็นกฎมณเฑียรบาลได้ (สถาบันพระปกเกล้า, www.wiki.kpi.ac.th)

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีพระบรมราชโองการเรื่องวิธีเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทและวิธีถวายบังคมที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อคราวพระองค์ทรงบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ ในพ.ศ. ๒๔๑๗ และในเวลาต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติขึ้นมารองรับพระบรมราชโองการเรื่องนี้ ดังนั้นพระบรมราชโองการและพระราชบัญญัติเรื่องวิธีการเข้าเฝ้าฯ จึงเป็นกฎมณเฑียรบาลอย่างหนึ่ง เรียกกันทั่วไปว่า กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการเปลี่ยนธรรมเนียมใหม่ และในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีการประกาศใช้

กฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการเสกสมรสแห่งเจ้านายในพระราชวงศ์ เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๑ และกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ.๒๔๖๗ และในสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้มีการประกาศกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นกฎหมายเทียบบาลฉบับเดียวที่ตราขึ้นสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (สถาบันพระปกเกล้า, www.wiki.kpi.ac.th) แสดงให้เห็นว่า กฎหมายเทียบบาลเป็นกฎหมายสำคัญที่มีพัฒนาการควบคู่กับสังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย

ในบทความของผู้เขียน มุ่งเน้นที่จะกล่าวถึงเฉพาะพระราชพิธีต่างๆที่ปรากฏในกฎหมายเทียบบาล โดยกล่าวถึงพระราชพิธีที่พบการบันทึกในกฎหมายเทียบบาล ว่าพระราชพิธีเหล่านี้มีพระราชพิธีใดบ้าง และมีพัฒนาการสืบทอดมาสู่ยุคปัจจุบันเช่นไร

พระราชพิธีที่ปรากฏในกฎหมายเทียบบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาจากกฎหมายตราสามดวง

ในกฎหมายเทียบบาลมีการเอ่ยถึงพระราชพิธีที่จัดขึ้นในเดือนต่างๆทั้งสิบสองเดือน โดยกล่าวว่า “....ศุภสวัสดิเดือน ๕ การพระราชพิธีเผด็จศึก ลดแจตร ออกสนาม เดือน ๖ พิธีไพศากขยจรดพระราชองค์ล เดือน ๗ ทูลน้ำล้างพระบาท เดือน ๘ เข้าพระวสา เดือน ๙ ตูลาการ เดือน ๑๐ ภัทรบทพิธิสารท เดือน ๑๑ อาสยขแข่งเรือ เดือน ๑๒ พิธีจองเปรียงลดชุดลอยโคม เดือน ๑ ไถ่เรือเถลิงพิธิตรียัมพวาย เดือน ๒ การพิธิบุษยาภิเชกฉวียนพระโคกนเลียง เดือน ๓ พิธิธานยะเทาะห์ เดือน ๔ การสัมพรษณิน” (กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑, ๒๕๔๘, หน้า ๙๕-๙๖)

จากข้อความข้างต้น แสดงว่าพระราชพิธีที่ตราขึ้นในกฎหมายเทียบบาลมุ่งหมายให้จัดขึ้นในทุกเดือน ทั้งนี้เพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแก่พระนคร แต่เมื่อมีการพิจารณาลงไปรายละเอียดของกฎหมายเทียบบาลจะพบว่า ในกฎหมายเทียบบาลมิได้ระบุเฉพาะพระราชพิธีที่ต้องจัดเป็นประจำในทุกเดือนเท่านั้น ยังมีการกล่าวถึงพระราชพิธีที่จัดขึ้นเป็นครั้งคราวอีกด้วย ซึ่งพระราชพิธีต่างๆมีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้ (กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑, ๒๕๔๘, หน้า ๙๙-๑๑๓)

๑. พระราชพิธีออกสนามใหญ่ จัดในเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ มีการแห่ขบวนช้างขบวนม้าและขบวนทหารต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับในพระบัญชรชั้นสิงห์ เจ้านายจัดที่นั่งชมลดหลั่นกันไป หลังการเดินขบวนมีการละเล่นสมโภช เช่น ล่อช้าง แข่งระแทะ วัวชน กระบือชน ชุมพาทชน ช้างชน คนชน พรบไก่ คลิชงโคน มวยปล้ำ เป็นต้น

๒. พระราชพิธีจรดพระอังคัล จัดในเดือน ๖ เจ้าพญาจันทกุมารเป็นผู้แรกนา และได้อาญาสิทธิแทนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีสมโภช ๓ วัน ให้กรรมการในกรมนาเข้าเฝ้า

๓. พระราชพิธีทูลน้ำล้างพระบาท จัดในเดือน ๗ มีพระเบญจา ๙ ชั้น ปักฉัตรทองนากเงินรายล้อม ขุนนางใช้กระออมเงินกระออมทองกระออมนากทูลถวายน้ำอภิเชก

๔. พระราชพิธีตูลาการ จัดในเดือน ๙ ประกอบพระราชพิธีที่พระที่นั่งมงคลาภิเชก ตั้งตราชุกกลางท้องพระโรง มีกระบวนแห่เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระที่นั่งราชนทรยานเวียน ๙ รอบ แล้วเสด็จถืบตราชู สมเด็จพระอัครมเหสีเสด็จถืบตราชูด้วย

๕. พระราชพิธีภัทรบท จัดในเดือน ๑๐ มีการทอดเชือกตามเชือก ขุนนางเข้าเฝ้าถวายบังคมและเลี้ยงลูกขุนพร้อมถือน้ำพระพิพัฒสัตยา

๖. พระราชพิธีอาสยุข จัดในเดือน ๑๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับเรือพระที่นั่งสมรรถไชย สมเด็จพระอัครมเหสีประทับเรือพระที่นั่งไกรสรมุข ให้เรือพระที่นั่งทั้งสองนั้นพายแข่งเสียงทาย ถ้าเรือพระที่นั่งสมรรถไชยแพ้ จะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าเรือพระที่นั่งสมรรถไชยชนะจะเกิดยุคเช็ญ

๗. พระราชพิธีตรองเปรียงลดชุดลอยโคม จัดในเดือน ๑๒ เสด็จลงเรือพระที่นั่งเบญจา ๕ ชั้น มีเรือขบวนติดตาม พร้อมมีระฆัง และหนังใหญ่สมโภช เมื่อเลี้ยงลูกขุนและฝ่ายในแล้ว จึงตัดสมอลอยเรือพระที่นั่งไปถึงวัดพุทไธศวรรย์ แล้วจุดดอกไม้เพลิงเล่นหนังสมโภช แล้วลงเรือกลับมาทางเกาะแก้ว

๘. พระราชพิธีไล่เรือ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมาลาสุทนต์ เสด็จทางเรือมาถึงท้ายบ้านรุนจึงเสด็จขึ้นทรงพัทธนี ครั้นถึงประตูไชยทรงส้าว

๙. พระราชพิธีเลี้ยงดอกไม้วังมณฑล สมเด็จพระอัครมเหสีแต่งกระแจะแบ่งดอกไม้ พระภรรยาเจ้าพระราชกุมาร พระราชนัดดา แม่หยั่วเจ้าเมืองจัดแต่งหมาก มีการให้ขุนนางทำสำรับ ในวันพระราชพิธีเสด็จขึ้นหอพระ เมื่อเสด็จออกชักม่าน พระครูพราหมณ์ถวายมนต์และน้ำสังข์กลศ เสนาบดีขุนนางเข้าเฝ้า แล้วแจกหมากดอกไม้พร้อมเลี้ยงลูกขุนทั้งปวง

๑๐. พระราชพิธีสนานตรียัมพวาย มีการสงสนานโดยพระครูพราหมณ์ถวายน้ำสังข์กลศ และถวายข้าวตอกดอกไม้

๑๑. พระราชพิธีฉะยีนพระโค ให้พระโคยืนบนแท่นประดับด้วยเครื่องประดับทองคำ มีพานทองรองหย้า พระราชกุมารป้อนหย้า มีบายศรีสมโภชพระโค สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถือดอกบัวทอง สมเด็จพระอัครมเหสีทรงถือดอกบัวเงิน เดินประทักษิณรอบพระโค ๙ รอบ

๑๒. พระราชพิธีเบาะพก มีการตั้งโรงพิธี มีราชวัตรฉัตรรายล้อม พราหมณ์ทำพิธีสมโภชแม่หยั่วพระพี ๓ วัน แล้วแห่แม่หยั่วพระพีด้วยพระที่นั่งราเชนทรยานไปยังพระมหาปราสาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเข้าบรรทมด้วยแม่หยั่วพระพี แล้วจึงเสด็จไปโรงพิธีพราหมณ์ พระครูพราหมณ์ถวายน้ำสังข์กลศ แล้วมีมหรสพสมโภช

๑๓. พระราชพิธีอินทราภิเษก มีการสร้างเขาพระสุเมรุ เขาอินดิธร์ เขาอุคนธร เขากรวิกและเขาไกรลาสประดับด้วยรูปสัตว์ทั้งปวง มีรูปเทวาประจำทุกเขา มีนาถ ๗ ศิริษะเกี่ยวพระสุเมรุ ให้มหาดเล็กตำรวจเล็กแต่งกายเป็นเทวดาและอสูรทำการชักนาคดึกดำบรรพ์ พราหมณ์ ขุนนาง ผลัดกันเข้าเฝ้าถวายพระพรทุกวัน แล้วพระราชทานรางวัลแก่พราหมณ์และขุนนาง มีมหรสพสมโภช และโปรยทานรอบพระนครใช้เวลาจัดพระราชพิธี ๑ เดือน

๑๔. พระราชพิธีเผด็จศึกพิธิสดาตร ตั้งการพระราชพิธีในพระปรัศัยพระที่นั่ง มีตำหนักอาบน้ำพระสงฆ์ มีการกั้นม่านฝ่ายในฝ่ายหน้า พระที่นั่งสงฆ์น้ำปักไม้พุ่มต้นห่มผ้าแดง มีที่นั่งตามบรรดาศักดิ์ลดหลั่นกันไป มีการสงฆ์น้ำทั้งเช้า กลางวันและเย็น ขุนนางเตรียมผ้านุ่ง ๓ สำหรับเพื่อลงน้ำตามเสด็จ

๑๕. พระราชพิธีเมื่อสมเด็จพระอัครมเหสีทรงครรภ์ ทำพิธีไต่ต้นหมันพระเสื้อเมือง ๗ วัน ขุนนางเข้าเฝ้าถวายบังคม มีการปลูกเรือนไฟยาว ๕ ห้องและพระโรงยาว ๗ ห้อง เมื่อประสูติกาลพระราชกุมารแล้ว หมอหลวงทำพิธีเสียดบาล เสียดข้าว เชิญพระกุมารใส่พานนวรรณ์ ขุนนางถวายบังคมพระกุมาร มีการสมโภช ๓ วัน และพระราชทานสิ่งของต่างๆ แก่ผู้ร่วมพระราชพิธี

นอกจากนี้ยังมีพระราชพิธีที่ปรากฏแต่ชื่อแต่ไม่บอกรายละเอียด เช่น พระราชพิธีสัมพรชฉิน บุษยาภิเษก ราชภิเษก คชกรรม ประถมภิเษก ประถมกรรม มัธยมกรรม อุดมกรรม อาจารย์ยาภิเษก อุปราคาปราบดาภิเษก ซึ่งบอก

ว่าพระราชพิธีเหล่านี้จะมีการสนาน และพราหมณ์ถวายน้ำสังข์กลศ มีทอสหัสธารา (กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑, ๒๕๔๘, หน้า ๙๙) และยังเอ่ยถึงพระราชพิธีเผาข้าว แต่เขียนว่าไม่มี ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจจะหมายถึงไม่มีต้นฉบับที่ใช้คัดลอกก็เป็นได้ (กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑, ๒๕๔๘, หน้า ๑๐๗)

ซึ่งจากข้อมูลที่ได้จากกฎหมายตราสามดวง พบว่ามีพระราชพิธีที่ปรากฏรายละเอียดจำนวน ๑๕ พระราชพิธี และพระราชพิธีที่ปรากฏแต่ชื่อแต่ไม่บอกรายละเอียดจำนวน ๑๑ พระราชพิธี รวมจำนวนพระราชพิธีที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงทั้งสิ้น ๒๖ พระราชพิธี

พระราชพิธีที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงซึ่งได้จัดในสมัยกรุงศรีอยุธยาจากหลักฐานต่างๆ

ในพระราชพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับต่างๆ มีบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชพิธีต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ไว้ แม้จะไม่พบเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดงานพระราชพิธีในทุกรัชกาล แต่ยังพอเป็นร่องรอยได้ว่าพระราชพิธีต่างๆ ที่กล่าวไว้ในกฎหมายตราสามดวงนั้น มีการจัดขึ้นจริงตั้งแต่เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏหลักฐานดังต่อไปนี้

๑. พระราชพิธีราชาภิเษก ในกฎหมายตราสามดวงมิได้กล่าวถึงรายละเอียดไว้ พงศาวดารที่กล่าวถึงเหตุการณ์สมัยต้นกรุงศรีอยุธยา มิได้เอ่ยรายละเอียดไว้เช่นกัน ปรากฏรายละเอียดครั้งแรกในรัชกาลขุนวรวงศาธิราช ดังข้อความในพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) ความว่า “..นางพระยาจึงพระเสาวนีย์สั่งปลัดวังให้เอาราชยานเครื่องสูง แตรสังข์กับขัตติวงศ์ ออกไปรับขุนวรวงศาธิราช เข้ามาในราชनिเวศมณเฑียรสถาน แล้วตั้งพระราชภิเษกขุนวรวงศาธิราช เป็นเจ้าพิภพกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา..” (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, ๒๕๔๒, หน้า ๒๒๖) ครั้นรัชกาลต่อมาจึงพบว่ามียาละเอียดพระราชพิธีมากขึ้น

๒. พระราชพิธีปฐมกรรม ในกฎหมายตราสามดวงใช้ชื่อว่า ประถมกรรม ซึ่งมีได้กล่าวถึงรายละเอียดไว้ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้มีการจัดพระราชพิธีนี้ขึ้น ดังข้อความในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ กล่าวว่า “..ศักราช ๘๕๙ มะเส็งศก ท่านให้ทำการปฐมกรรม”(พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, ๒๕๔๔, หน้า ๒๐) และจัดอีกครั้งในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โดยกล่าวว่า “..ศักราช ๙๑๒ จอศก เดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ ทำการพระราชพิธีปฐมกรรมสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเจ้า ตำบลท่าแดง พระกรรมวาจาเป็นพลติบาท พระพิเชษฐเป็นอัฐจารย พระอินโทรเป็นกรมการ..” (พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, ๒๕๔๔, หน้า ๒๔)

๓. พระราชพิธีมัยกรรม ในกฎหมายตราสามดวงใช้ชื่อว่า มัธยมกรรม ซึ่งมีได้กล่าวถึงรายละเอียดไว้ในพระราชพงศาวดารมิได้กล่าวรายละเอียดอีกเช่นกัน เพียงบันทึกว่าจัดในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิที่ตำบลชัยนาทบุรี (พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, ๒๕๔๔, หน้า ๒๕)

๔. พระราชพิธีอาจาริยาภิเษก ซึ่งในกฎหมายตราสามดวงมิได้กล่าวถึงรายละเอียด ในพระราชพงศาวดารระบุเพียงว่าจัดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, ๒๕๔๔, หน้า ๒๕)

๕. พระราชพิธีอินทราภิเษก ในพระราชพงศาวดารมิได้กล่าวรายละเอียด ระบุเพียงว่าจัดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กล่าวถึงว่ามีไฟไหม้วังและให้จัดพระราชพิธีอินทราภิเษกในวังใหม่ พร้อมพระราชทานสัตตกมหาทาน (พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, ๒๕๔๔, หน้า ๒๕) ก่อนหน้านั้นในรัชกาล

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ มีการบันทึกไว้ว่า “..ศักราช ๘๕๘ มะโรงศก ทานประพฤติการเบญจาพิธพระองค์ท่าน และให้เล่นการตีกด้าบรรพ์..” (พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, ๒๕๔๔, หน้า ๒๐) ซึ่งการเล่น ชักนาคตีกด้าบรรพ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีอินทราภิเษก

๖. พระราชพิธีอาศวายุข ซึ่งในกฎหมายเตียรบาลเรียกว่า อาศยุข มีบันทึกในพระราชพงศาวดารฉบับ พันจันทนุมาศ(เจิม)เมื่อคราวรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่กล่าวโดยย่อว่า “..ครั้นเสร็จการพระราชทาน พิธีอาศวายุขแล้ว มีพระราชบริหารสั่งให้เกณฑ์ทัพเตรียมไว้..” (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, ๒๕๔๒, หน้า ๓๒๑) ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถจึงได้บันทึกรายละเอียดไว้ ความว่า “..ครั้นถึงทิพพารกาลพระราชพิธี อาศวายุข ก็ให้ประดับประดาพระที่นั่งอรณพด้วยเครื่องอลงการมหาพารพิจิตรโสภาสัชชวาลและจามรทั้งปวง จึงให้ เอาพระครูพวาหนะอันรณาประดิษฐานพระพิศวกรรมออกตั้งฉาน และให้พระราชครูทั้ง ๔ กระทำการพระราช พิธีอาศวายุข จึงให้ตั้งเรือแห่และให้เทียบเรือต้นเรือแข่งตามกระบวน....” (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑, ๒๕๓๔, หน้า ๑๘๓)

๗. พระราชพิธีไล่เรือ ในพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวว่าจัดในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ มีการสร้างพระพุทธรูปบุทอง บุนาก และบุเงินเพื่อเชิญเข้าร่วมในพระราชพิธี มีการจัดขบวนเรือ พระที่นั่งจำนวนมากแห่ไปที่บางชดาน (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, ๒๕๔๒, หน้า ๓๗๑) และใน คำให้การชาวกรุงเก่าก็ระบุว่ามีการจัดพระราชพิธีนี้ คำให้การชาวกรุงเก่า, ๒๕๔๔, หน้า ๒๔๙-๒๕๐)

๘. พระราชพิธีตรีรำภาวาย ในกฎหมายเตียรบาลเรียกว่า ตรียัมพวายซึ่งมิได้กล่าวรายละเอียด ในพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวว่าเมื่อครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น พระไตร ภูวนาতিตย์จะลอบทำร้ายพระองค์ในพระราชพิธีนี้ แต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชยังไม่ปร้มพระราชพิธีนี้ ความว่า “.. เมื่อวันการพิธีตรีรำภาวายนั้น เราจะไปส่งพระเจ้าถึงทเวสสถาน ถ้าแอลงค์พระไตรภูวนาติตยวงษ์จะทำร้ายเราก็กักทำเกิด เราจะเอาบุญญาธิการแห่งเราเป็นที่พึ่ง..” (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, ๒๕๔๒, หน้า ๓๙๔) แต่ใน คำให้การชาวกรุงเก่าระบุว่า พระราชพิธีขึ้นต่อ โดยกล่าวว่า มีการตั้งเสาสูง ๔๐ ศอกสองเสา มีเชือกผูกแขวน กระดาน พราหมณ์ ๔ คนขึ้นไปนั่งเหนือกระดานไล่ชิงช้าให้คาบเงินบาทที่ห้อยไว้ ถ้าพราหมณ์ทำไม่ได้จะถูกฝังดินเพียง บั้นเอว ให้พลเทพเสนาบดีกรมนาต่างพระองค์แห่ไปยังที่พราหมณ์ไล่ชิงช้า นั่งในมณฑป แต่เอาเท้าลงดินได้ข้างเดียว ถ้าเมื่อโยผลอเอาเท้าลงดิน ๒ ข้าง ถูกปรับของที่ได้รับพระราชทาน ต้องตกเป็นของพราหมณ์ทั้งสิ้น (คำให้การชาวกรุง เก่า, ๒๕๔๔, หน้า ๒๕๑)

๙. พระราชพิธีละแสงสูก(เกลิงศก) ในกฎหมายเตียรบาลเรียกว่า เผล็จศกพิธิลดแจตร ปรากฏในคำให้การ ชาวกรุงเก่า กล่าวว่าจัดเมื่อสงกรานต์ สรงน้ำพระศรีสรรเพชญ พระพิฆเนศวร โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะเข้ามา สรงน้ำแลรับพระราชทานอาหารบิณฑบาต ก่อพระเจดีย์ทรายวัดพระศรีสรรเพชญ ตั้งโรงทานเลี้ยงพระแลราษฎรที่มา แต่จตุรทิศ ๓ วัน (คำให้การชาวกรุงเก่า, ๒๕๔๔, หน้า ๒๔๗-๒๔๘)

๑๐. พระราชพิธีจรดพระนังคัล ในกฎหมายเตียรบาลเรียกว่า จรดพระอังคัล ปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่า กล่าวว่า จัดในเดือน ๖ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้พระภิกษุมารแภกนาต่างพระองค์ ส่วนพระมหาลีก็จัดนางเทพีต่าง พระองค์เหมือนกัน พลเทพจูงโคไถ ๓ รอบ นางเทพีหว่านพรรณข้าว เสร็จแล้วจึงปลดโคอุสุภราชออกให้กินน้ำแลถั่ว

ข้าวเปลือก ถ้ากินสิ่งใดก็มีคำทำนายต่างๆ ภายในเวลาการพระราชพิธี ยกพระราชทานภาษีค่าทำแลอากรขนอนตลาดแก่พระภิกษุมาร (คำให้การชาวกรุงเก่า, ๒๕๔๔, หน้า ๒๔๘)

๑๑. พระราชพิธีตุลาการ ในกฎหมายเตียรบาลระบุว่าจัดในเดือน ๙ แต่ในคำให้การชาวกรุงเก่าระบุว่าจัดในเดือน ๗ โดยมีการเสดาะพระเคราะห์แล้วทำพิธีมังคลาภิเษก เอาเงินบาทซั้งให้หนักเท่าพระองค์พระราชทานแก่พราหมณ์ (คำให้การชาวกรุงเก่า, ๒๕๔๔, หน้า ๒๔๙)

๑๒. พระราชพิธีภัทรบท ในคำให้การชาวกรุงเก่าระบุว่าจัดในเดือน ๑๐ ซึ่งตรงกับกฎหมายเตียรบาล กล่าวว่า พวกพราหมณ์ทำพิธีทอดเชือกตามเชือก แต่ที่เพิ่มเติมจากกฎหมายเตียรบาลคือ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงฉลองพระภิกษุสามเณรซึ่งทรงพระกรุณาให้บวชเป็นนาคหลวง สนานข้างต้นม้านัน (คำให้การชาวกรุงเก่า, ๒๕๔๔, หน้า ๒๔๙)

๑๓. พระราชพิธีจองเปรียง ในกฎหมายเตียรบาลเรียกว่า ตรองเปรียงลดชุดลอยโคม ปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่า กล่าวว่า ตามประทีปในพระราชวังและบ้านเรือนทั้งในพระนครนอกพระนครทั่วกันกำหนด ๑๕ วันถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำโปรดให้ทำจุลกฐิน คือทอดผ้าให้เสร็จในวันเดียว (คำให้การชาวกรุงเก่า, ๒๕๔๔, หน้า ๒๕๐)

๑๔. พระราชพิธีบุษยาภิเษก ในคำให้การชาวกรุงเก่าระบุว่าจัดในเดือนยี่ กล่าวว่า ตั้งพระมณฑปเอาดอกไม้ ๗ สีมาเรียงไว้ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จประทับเหนือบัลลังก์ดอกไม้นั้น จำเรียพระนขา แล้วพราหมณ์จึงถวายมุธาภิเษก (คำให้การชาวกรุงเก่า, ๒๕๔๔, หน้า ๒๕๐)

๑๕. พระราชพิธีสัมพัจฉรฉิน ในกฎหมายเตียรบาลเรียกว่า สัมพรษฉิน ปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่า กล่าวว่า นิมนต์พระสงฆ์เข้ามาเจริญพระพุทธมนต์ ๓ วัน และสวดอาฎานาฎิสูตฺร เวลาสวดมนต์นั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงพระมโหฬารคลุกกับสายสิญจน์ ครั้นถึงวันคาร์บ ๓ ซึ่งสวดอาฎานาฎิสูตฺร เจ้าพนักงานยิงปืนใหญ่น้อยรอบทั้งกำแพงพระราชวังแลกำแพงพระนคร เมื่อเสร็จการพิธีแล้ว ให้เชิญเครื่องราชกุฎภัณฑ์สรรพาวุธมาประพรมน้ำมนต์แลประพรมน้ำมนต์ข้างต้นม้านันด้วย (คำให้การชาวกรุงเก่า, ๒๕๔๔, หน้า ๒๕๑-๒๕๒)

๑๖. พระราชพิธีธัญญาธေး ในกฎหมายเตียรบาลเรียกว่า พิธีธานยะเทาะห์ อีกแห่งหนึ่งเรียก เผาข้าว ปรากฏในคำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับหอหลวงว่า จึงออกไปเผาข้าวทุ่งวัดโพธาราม แล้วจึงให้พระจันทรกุมารฉลองพระองค์อันเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งปวงดุจพระอินทกุมารแรกนาขวัญ ครั้นแห่ไปถึงพิธีแล้ว พราหมณ์ทั้งปวงจึงเอาฉัตรอันทำด้วยรวงข้าว ๓ อย่าง ๓ ชั้นมา แล้วพระจันทรกุมารจึงจุดเพลิงขึ้น พราหมณ์ทั้งปวงจึงดับเพลิง แล้วจึงมีอินทพลนั้นยกพลทั้ง ๔ ทิศมาชิงเอารวงข้าวไป ถ้าทิศใดได้ข้าวฉัตรชั้นต้นชั้นสองก็ดีชั้นสามก็ดี มีคำทำนายต่างๆกัน (คำให้การขุนหลวงหาวัด, ๒๕๔๙, หน้า ๑๐๖) ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีการจัดพระราชพิธีนี้ ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับหมอบรัดเล กล่าวว่า ถึงหน้านวดข้าวก็เสด็จไปที่ทุ่งหันตรานาหลวง แล้วเอาข้าวใส่ระแทะ แล้วให้พระราชบุตรพระราชธิดา กำนันนางทั้งปวงลากไปในพระราชวังแล้วเอาพวนข้าวทำฉัตรใหญ่ และเอายาคูไปถวายพระราชอาคันตุกะที่อยู่อารามหลวงทุกปีมิได้เว้น (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, ๒๔๖๕, หน้า ๖๕๖)

จากหลักฐานทั้งในพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ คำให้การชาวกรุงเก่าและคำให้การขุนหลวงหาวัด สรุปได้ว่าพระราชพิธีที่พบหลักฐานในเอกสารเหล่านี้มีจำนวนทั้งสิ้น ๑๖ พระราชพิธี และยังพบร่องรอยของการลดทอนและเพิ่มเติมรายละเอียดพระราชพิธีมากกว่าที่ปรากฏในกฎหมายเตียรบาลที่ได้กล่าวไว้ แสดงให้เห็นว่า พระราชพิธีที่ตราขึ้นเมื่อครั้งรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น สมัยต่อมาได้มีการเพิ่มเติมและลดทอนให้เหมาะสมแก่กาลสมัย สะท้อนภาพของสังคมที่ไม่หยุดนิ่งมีการพัฒนาไปตามวันเวลาที่เปลี่ยนไป

ส่วนพระราชพิธีที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลซึ่งไม่พบหลักฐานการจัดพระราชพิธีในเอกสารต่างๆ มีจำนวน ๑๐ พระราชพิธี ได้แก่ ๑) พระราชพิธีออกสนามใหญ่ ๒) พระราชพิธีทูลน้ำล้างพระบาท ๓) พระราชพิธีเลี้ยงดอกไม้วงมณฑล ๔) พระราชพิธีฉะฉานพระโค ๕) พระราชพิธีเบาะพอก ๖) พระราชพิธีเมื่อสมเด็จพระอัครมเหสีทรงครรภ์ ๗) พระราชพิธีคชกรรม ๘) พระราชพิธีประณามภิเษก ๙) พระราชพิธีอุตมกรรม และ ๑๐) พระราชพิธีอุปราคาปราบดาภิเษก ซึ่งจำเป็นต้องสืบหาจากหลักฐานแหล่งอื่นว่าพระราชพิธีเหล่านี้ได้มีการจัดในสมัยอยุธยาหรือไม่

พระราชพิธีที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงธนบุรี

สมัยกรุงธนบุรี มีระยะเวลาเพียง ๑๕ ปี และเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของประวัติศาสตร์จากสมัยกรุงศรีอยุธยาสู่สมัยรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์ต่างๆในสมัยกรุงธนบุรีที่ถูกบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารหลายฉบับ สำเนาท้องตราและเอกสารอื่น ส่วนมากล้วนแต่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจด้านสงครามเป็นส่วนใหญ่ เรื่องราวเกี่ยวกับพระราชพิธีต่างๆพบเป็นบางเรื่องเท่านั้น เช่น การถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเอกทัศ พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพกรมพระเทพามาตย์ เป็นต้น ซึ่งการพระราชพิธีเกี่ยวกับการพระบรมศพนั้น ไม่ปรากฏรายละเอียดในกฎมณเฑียรบาล แต่พระราชพิธีที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลทั้ง ๒๖ พระราชพิธีนั้น ไม่พบหลักฐานว่ามีการจัดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี

พระราชพิธีที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลในสมัยรัตนโกสินทร์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ.๒๓๒๕ นอกจากมีการก่อสร้างพระนครขึ้นใหม่ให้งดงามเหมือนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว ยังมีการรื้อฟื้นพระราชพิธีต่างๆที่เคยจัดสมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นมาใหม่ เพื่อแสดงถึงความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของพระนคร เถกเช่น เมื่อครั้งบ้านดีเมืองดี และในรัชกาลต่อมาได้ประกอบพระราชพิธีสืบเนื่องต่อมา และยังมีการตั้งธรรมเนียมพระราชพิธีใหม่ขึ้นมาอีก สำหรับพระราชพิธีที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลซึ่งได้มีการประกอบพระราชพิธีเหล่านั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ มีดังนี้

๑. พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งในกฎมณเฑียรบาลไม่ปรากฏรายละเอียด ครั้นรัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้ประชุมข้าราชการเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยาเขียนตำราบรมราชาภิเษกขึ้น เมื่อ พ.ศ.๒๓๒๖ (รวมเรื่องราวราชาภิเษกธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม พระราชทานกิจและอธิบายว่าด้วยยศเจ้า, ๒๕๔๖, หน้า ๘-๑๕) และได้มีการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเต็มตำรา ในปี พ.ศ.๒๓๒๘ (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, ๒๕๕๒, หน้า ๖๓-๗๕) ซึ่งให้รายละเอียดขั้นตอนพระราชพิธีไว้มาก และเป็นแบบอย่างในการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลต่อมา

๒. พระราชพิธีลอยพระประทับ ในกฎมณเฑียรบาลเรียกว่า พระราชพิธีตรองเปรียงลดชุดลอยโคม ยังมีการประกอบพระราชพิธีสืบเนื่องเรื่อยมา แต่มีการเพิ่มเติมคือ ในรัชกาลที่ ๓ มีการขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการที่มีกำลังทำกระทรงใหญ่ กว้าง ๘ ศอกบ้าง ๙ ศอกบ้าง สูง ๑๐ ศอก ๑๑ ศอก เป็นการประกวดประชันกัน (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, ๒๔๘๑, หน้า ๒๖-๒๘)

๓. พระราชพิธีไล่เรือ ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนกล่าวว่า ทำในปีมะเส็งสัปดาห์ดินพระพุทธรูปพำจุฬาโลกครั้งหนึ่ง ในปีเถาะตรีศกแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งหนึ่ง แต่ไม่เรียกพิธีไล่เรือ เรียกว่า

พิธีไล่น้ำ (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๒, หน้า ๕๐) และในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมาก็มีจัดอีกเลย

๔. พระราชพิธีตรียัมพวาย ตรีปวาย เป็นชื่อปรากฏในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ แต่ในกฎมณเฑียรบาลเรียกว่า พระราชพิธีสนานตรียัมพวาย ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนกล่าวโดยสรุปว่า พระราชพิธีตรียัมพวายเป็นการบูชาพระอิศวร พระราชพิธีตรีปวายเป็นการบูชาพระนารายณ์ แต่ในกฎมณเฑียรบาลมิได้ระบุว่าสนานตรียัมพวายเป็นการบูชาเทพองค์ใดบ้าง พระราชพิธีตรียัมพวาย ตรีปวายในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นพิธีที่ทำเพื่อบูชาเทวดาในศาสนาพราหมณ์ มีการแห่พระยาอินชิ่งเข้ามายังเทวสถาน มีการสวดแบบพราหมณ์ การเข้าหรงส์พราหมณ์ถวายของพิธีและสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการเพิ่มเติมพิธีสงฆ์ด้วย (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๒, หน้า ๖๐-๘๕)

๕. พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ในกฎมณเฑียรบาลเรียกว่า พระราชพิธีสัมพรรษฉินท์ หนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนกล่าวโดยสรุปว่า มีทั้งพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์ โดยพราหมณ์ทำพิธีสวดอย่างพราหมณ์ มีโหมกฐน มีการสวดอาถรรพณ์สูตรมีการโปรยน้ำโปรยทรายรอบพระนคร และยิงปืนใหญ่ ตลอดรุ่ง (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๒, หน้า ๑๒๙-๑๖๙)

๖. พระราชพิธีเคนทร์สวสนาน เป็นชื่อที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือนในพระราชพงศาวดารเรียกว่า แห่สระสนาน ชื่อในกฎมณเฑียรบาลใช้ชื่อว่า พระราชพิธีออกสนามใหญ่ ในรัชกาลที่ ๑ ปรากฏว่าได้มีการจัดพระราชพิธีนี้ขึ้นคราวหนึ่ง แต่ไม่ระบุปีที่จัด ในพระราชพงศาวดารระบุเพียงว่าขุนนางต้องแห่เป็นกระบวนๆ กันครั้งหนึ่ง แต่เครื่องอาวูด้วยไม้จริง (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ มหาโกษาธิบติ, ๒๕๕๒, หน้า ๒๒๘) ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ ในพ.ศ. ๒๓๗๒ มีการจัดแห่สระสนานอย่างใหญ่ครั้งหนึ่ง ครั้นนั้นทำเครื่องอาวูจริงๆ ถ้ามีการทักท้วงจะได้เอาไว้ใช้ (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, ๒๔๘๑, หน้า ๙๓-๙๔)

๗. พระราชพิธีสงกรานต์ ในกฎมณเฑียรบาลเรียกว่า พระราชพิธีเผด็จศึกพิลลิตแจตร ในสมัยรัตนโกสินทร์ยังมีการประกอบพระราชพิธีนี้ ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือน กล่าวโดยสรุปว่า มีการประกอบพระราชพิธีหลายอย่างด้วยกัน ประกอบด้วย พระราชกุศลก่อพระทรายและตีข้าวบิณฑ์ มีการสวดพระปริตร สรงน้ำพระ สรงมูรธาภิเษก พระราชทานรดน้ำสังข์ สดับปกรณ์พระบรมอัฐิและพระอัฐิ (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๒, หน้า ๒๗๑-๓๐๗)

๘. พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัล ในกฎมณเฑียรบาลเรียกว่า พระราชพิธีจรดพระอังคัล ในสมัยรัตนโกสินทร์จัดพระราชพิธีที่ทุ่งสัมปอัย สมัยรัชกาลที่ ๔ มีการจัดแรกนาที่ทุ่งเก่าและเพชรบุรี (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๒, หน้า ๓๒๖-๓๒๗) ในรัชกาลที่ ๔ มีการเพิ่มพิธีสงฆ์ด้วยเรียกว่า พืชมงคล และยังให้มีนางเทพีสี่คนหาบกระเช้าข้าว มีการแห่พระยาแรกนาไปยังมณฑลพิธี และเสี่ยงทายพระโคกินเลี้ยง (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๒, หน้า ๓๒๘-๓๓๗)

๙. พระราชพิธีทอดเชือกตามเชือก ในกฎมณเฑียรบาลเรียกว่า พระราชพิธีภัทรบาท ในสมัยรัตนโกสินทร์มีการจัดทำเป็นประจำ ดังปรากฏในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน กล่าวโดยสรุปว่า เป็นพิธีพราหมณ์ที่เกี่ยวกับหมอช้าง

มีการตั้งมณฑลพิธีนำเชือกปะกำและเชือกบาศ พราหมณ์ทำพิธีบูชาเทวดา มีการรำพาดชาซึ่งต้องใช้เชือกบาศประกอบทำรำด้วย (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๒, หน้า ๒๒๔-๒๒๘)

ส่วนพระราชพิธีที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลแต่มีได้เคยมีการประกอบพระราชพิธีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ ๑. พระราชพิธีทูลน้ำล้างพระบาท ๒. พระราชพิธีตุลาการ ๓. พระราชพิธีอาสายุช ๔. พระราชพิธีเลี้ยงดอกไม้วงมณฑล ๕. พระราชพิธีฉะยมพระโค ๖. พระราชพิธีเบาะพก ๗. พระราชพิธีอินทราภิเษก ๘. พระราชพิธีเมื่อสมเด็จพระอัครมเหสีทรงครรภ์ ๙. พระราชพิธีขุยาภิเษก ๑๐. พระราชพิธีชุกรม ๑๑. พระราชพิธีประณมาภิเษก ๑๒. พระราชพิธีประณมกรรม ๑๓. พระราชพิธีมัทยกรรม ๑๔. พระราชพิธีอุดมกรรม ๑๕. พระราชพิธีอาจาริยาภิเษก ๑๖. พระราชพิธีอุปราคาปราบดาภิเษก ๑๗. พระราชพิธีเฝ้าข้าว

เหตุที่พระราชพิธีจำนวนมากที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลไม่ถูกจัดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ สันนิษฐานว่าเนื่องจากหลายพระราชพิธีตำราสูญหายในสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงมิได้มีการจัดขึ้น ดังเช่นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรงมีพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับการรื้อฟื้นพระราชพิธีอย่างโบราณเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๔ ว่า “..พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดในการพระราชพิธีอย่างเก่าๆมาก ได้ทรงลองหลายอย่าง จนถึงที่ไปส่งพระผู้เป็นเจ้าที่ทเวสถานเป็นกระบวนช้างเป็นต้น แต่ทรงพระปรารภไม่สำเร็จอยู่สองเรื่อง คือเรื่องพระราชพิธีอาสายุช ตำราพราหมณ์หายเสีย กำลังจะคิดจัดการใหม่ก็พอสวรรคตเสีย เรื่องหนึ่งสรรสนานใหญ่ทรงอยู่เสมอไม่ขาดว่าถ้าได้ช้างเผือกใหม่จะมีสรรสนาน แต่ครั้นเมื่อทรงพระปรารภกับสมเด็จพระยาเมื่อไหร่ ท่านก็อดแอดบิตเบียนไปทุกครั้ง เรื่องช้างเป็นต้น จนตกลงเป็นจะให้เสียก็ยังบ่นตบๆอยู่ เผอูช้างเผือกก็ไม่ได้มา เป็นอันเลิกกันไป..” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๒, หน้า ๒๒๑-๒๒๒)

พระราชพิธีที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ.๒๔๗๕ นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของสังคมไทย นอกจากระบบการปกครองที่เปลี่ยนไปแล้ว คติความเชื่อในสังคมยังถูกเปลี่ยนแปลงไปอีกหลายประการ พระราชพิธีต่างๆที่ราชสำนักเคยอุปถัมภ์ต้องถูกยกเลิกไป ทั้งด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและการขาดราชสำนักคอยอุปถัมภ์ในช่วงปลายรัชกาลที่ ๗ แม้เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสงบสุขอีกครั้งในรัชกาลที่ ๙ แต่เนื่องจากพระราชพิธีหลายอย่างได้เลิกระงับมาหลายปี จึงถูกยกเลิกไปโดยปริยาย อีกทั้งยังมีพระราชพิธีและรัฐพิธีอื่นๆเพิ่มเติมแทนอีกหลายอย่าง พระราชพิธีที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลที่ยังปฏิบัติสืบทอดมาจนปัจจุบันจึงพบเพียง ๔ พระราชพิธี ดังนี้

๑. พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ รับราชสมบัติในปีพ.ศ.๒๔๘๙ เนื่องจากจำเป็นต้องทรงศึกษาต่อในต่างประเทศจึงยังมิได้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จนกระทั่งในปีวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๙๓ จึงได้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่มีการปรับขั้นตอนลงให้เหมาะสมแก่กาลสมัย (ศรีพนม สิมห์ทอง, ๒๕๐๕, หน้า ๖-๑๐๖) และในรัชกาลที่ ๑๐ ได้มีการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒ ซึ่งยังใช้รูปแบบตามอย่างเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๙ เพียงแต่ปรับในบางขั้นตอน เช่น การตักน้ำอภิเษกที่กระทำในทุกจังหวัด เป็นต้น

๒. พระราชพิธีเถลิงศก เมื่อพ.ศ.๒๔๘๒ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ยกเลิกการพระราชพิธีตรุษเสียทั้งหมด คงให้มีอยู่แต่พระราชพิธีทำบุญเถลิงศกและได้เปลี่ยนชื่อพระราชพิธีเสียใหม่ว่า พระราชพิธีเถลิงศก (หม่อมทวิวงศ์ ถวัลย์ศักดิ์, พลตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๑๐) ปัจจุบันเรียกว่า พระราชพิธีสงกรานต์

๓. พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เมื่อพ.ศ.๒๔๗๕ ที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้มีการระงับการประกอบพระราชพิธีนี้ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า การพระราชพิธีนี้กระทำเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร และบำรุงขวัญให้กำลังใจแก่ประชาชนของพระองค์ซึ่งส่วนมากเป็นกสิกร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูขึ้นใหม่ (หม่อมทวิวงศ์ถวัลย์ศักดิ์, พลตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๒๑) แต่ลดขั้นตอนพระราชพิธีลง โดยวันแรกเวลาเย็นประกอบพระราชพิธีทางพระพุทธศาสนาที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประกอบพิธีพราหมณ์ที่มณฑลพิธีท้องสนามหลวงในเวลาค่ำ วันที่สองช่วงเช้าจึงมีการแรกนา ไถนาและหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวโดยพระยาแรกนา อีกทั้งมีการพระราชทานรางวัลแก่เกษตรกรดีเด่นอีกด้วย

๔. พระราชพิธีตรียัมพวาย ตรีปวาย ซึ่งในหนังสือ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์เสาชิงช้า เรียบเรียงโดย ทองต๋อ กล้วยไม้ ณ อยุธยาและคณะ ใช้ชื่อพระราชพิธีนี้ว่า พระราชพิธีตรียัมพวาย ตรีปวาย (ทองต๋อ กล้วยไม้ ณ อยุธยาและคณะ, ๒๕๕๐, หน้า ๗๘) แต่ในหนังสือประเพณีไทยฉบับพระมหาราชครู เรียบเรียงโดย พราหมณ์อรุณคินทร์ วิริยบุรณะ เรียกชื่อพระราชพิธีนี้ว่า พระราชพิธีตรียัมพวาย ตรีปวาย (อรุณคินทร์ วิริยบุรณะ, ๒๕๑๑, หน้า ๓๕๒) และปัจจุบันในประกาศของโบสถ์พราหมณ์เมื่อเวลาจัดพระราชพิธีนี้ใช้ชื่อว่า พระราชพิธีตรียัมพวาย ตรีปวาย (เทวสถานโบสถ์พราหมณ์, ออนไลน์) ซึ่งหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มีการยกเลิกการแห่พระยายืนชิงช้า และการไล่ชิงช้า คงเหลือเพียงพิธีที่พราหมณ์ทำในเทวสถาน ซึ่งมีการร่ายพระเวทเปิด ศิวาลัยไกรลาส การสวดต่างๆ การเชิญเทวรูปจากสำนักพระราชวังมาเข้าร่วมพิธี และการเข้าหรงส์ (อรุณคินทร์ วิริยบุรณะ, ๒๕๑๑, หน้า ๓๕๒-๓๕๕)

ส่วนพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ซึ่งเป็นพระราชพิธีที่ยิ่งใหญ่ในสายตาคนยุคปัจจุบัน ดังเช่นพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ ๙ ที่เพิ่งผ่านพ้นมา กลับมิได้ถูกบันทึกไว้ในกฎหมายเตียรบาล แม้จะมีหลักฐานว่ามีการจัดอย่างพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพอย่างใหญ่โตมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยพบรายละเอียดพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพเริ่มบันทึกในพระราชพงศาวดารนับแต่รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นต้นมา (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, ๒๔๖๕, หน้า ๓๔๓-๓๔๔) สันนิษฐานว่า เมื่อครั้งสมัยอยุธยาตอนต้นในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่มีการตรากฎหมายเตียรบาลนั้น ยังมีการประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพที่ยิ่งใหญ่แบบครั้งสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังนั้น พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพจึงเป็นพระราชพิธีที่เริ่มค่อยพัฒนานับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นต้นมา และจัดอย่างยิ่งใหญ่มากที่สุดสมัยอยุธยาตอนปลายและต้นรัตนโกสินทร์

บทสรุป

นับตั้งแต่มีการตรากฎหมายเตียรบาลขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา พระราชพิธีต่างๆ ที่ปรากฏในกฎหมายเตียรบาลได้ถูกจัดขึ้นนับแต่ครั้งนั้นเรื่อยมา ซึ่งการประกอบพระราชพิธีเหล่านั้นมีการจัดขึ้นตามกาลสมัยสืบทอดกันมา ดังปรากฏในเอกสารที่เป็นพระราชพงศาวดารและคำให้การต่างๆ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระราชพิธี

เหล่านี้ ว่าเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเคารพต่อศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ของราชสำนัก เป็นการแสดงพระบารมีให้ประชาชนได้เห็นและยังเป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่ประชาชน

แม้กรุงศรีอยุธยาจะถูกทำลายจนย่อยยับ แต่ความเชื่อเกี่ยวกับพระราชพิธีต่างๆ ที่ปรากฏในกฎหมายเฑียรบาล ยังคงอยู่ และได้รับการสืบเนื่องมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตราบจนทุกวันนี้ แม้จะมีหลายพระราชพิธีถูกยกเลิกไป แต่อย่างน้อยพระราชพิธีพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีตรียัมพวาย และพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ยังมีการประกอบพระราชพิธีเหล่านี้ตราบจนสมัยปัจจุบัน เป็นภาพสะท้อนถึงความเชื่อที่สืบทอดมาอย่างยาวนานจากอดีตตราบจนปัจจุบัน ควรที่คนไทยจะภาคภูมิใจและตระหนักถึงความสำคัญของพระราชพิธีเหล่านี้ตลอดไป

ภาพที่ ๑ ภาพจินตนาการพระราชพิธีเฌวียนพระโคสมัยกรุงศรีอยุธยา

ที่มา : พิเศษ ปิ่นเกตุ, ๒๕๖๒, [ภาพวาด]

ภาพที่ ๒ ภาพจินตนาการพระราชพิธีเบ้าพะกสมัยกรุงศรีอยุธยา

ที่มา : พิเศษ ปิ่นเกตุ, ๒๕๖๒, [ภาพวาด]

ภาพที่ ๓ ภาพจินตนาการพระราชพิธีอาขุสสมัยกรุงศรีอยุธยา

ที่มา : พิเศษ ปิ่นเกตุ, ๒๕๖๒, [ภาพวาด]

บรรณานุกรม

กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑. (๒๕๔๘). กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

คำให้การขุนหลวงหาวัด. (๒๕๔๙). นนทบุรี : โครงการเลือกสรรหนังสือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

คำให้การชาวกรุงเก่า. (๒๕๔๔). กรุงเทพฯ : จดหมายเหตุ.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๔๒). พระราชพิธีสิบสองเดือน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพฯ : บรรณาการ.

ทิวังศัณวลิยศักดิ์,พลตรี หม่อม. (๒๕๑๐). คำบรรยายเรื่องพระราชพิธีประจำปีในรัชกาลปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : พระจันทร์.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยาและคณะ. (๒๕๕๐). เทวสถานโบสถ์พราหมณ์เสาชิงช้า. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์.

เทวสถานโบสถ์พราหมณ์. สืบค้นออนไลน์จาก <https://www.facebook.com/devasthanbangkok>

สืบค้นเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๖๓.

ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓. (๒๕๔๒). กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. (๒๕๔๔). กรุงเทพฯ : แสงดาว.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี. (๒๕๕๒). กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (๒๔๘๑). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา . (๒๔๖๕). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรนิติ บางขุนพรหม.

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑. (๒๕๓๔). กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ภาพจินตนาการพระราชพิธีฉะฉินพระโคสมัยกรุงศรีอยุธยา. (๒๕๖๒). [ภาพวาด]. พิเศษ ปิ่นเกล้า.

ภาพจินตนาการพระราชพิธีเบ้าพกสมัยกรุงศรีอยุธยา. (๒๕๖๒). [ภาพวาด]. พิเศษ ปิ่นเกล้า.

ภาพจินตนาการพระราชพิธีอาชยุสมัยกรุงศรีอยุธยา. (๒๕๖๒). [ภาพวาด]. พิเศษ ปิ่นเกล้า.

รวมเรื่องราวอภิเษก ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม พระราชานุกิจและอธิบายว่าด้วยยศเจ้า. (๒๕๔๖).

กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

วินัย พงศรีเพียร. (๒๕๔๘). กฎมณเฑียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ. กรุงเทพฯ : ด้านสุธาการพิมพ์.

ศรีพนม สิงห์ทอง. (๒๕๐๕). พระราชพิธีของกษัตริย์ไทย. ม.ป.ท.

สถาบันพระปกเกล้า. สืบค้นออนไลน์จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กฎมณเฑียรบาล> (โดม ไกรปรกรณ์) สืบค้นเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๖๓.

อรุณทิพย์ วิริยบุรณะ. (๒๕๑๑). ประเพณีไทยฉบับพระมหาราชครู. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี.